

A szerzői jog korszerűsítése és a fejlődő országok

Az utóbbi években nemzetközi, nemzeti és regionális szinten egyaránt sokat foglalkoznak a szerzői joggal. A jelenleg alkalmazott, hatályos jogi megoldásokkal szemben általában elégedetlenség tapasztalható, többé vagy kevésbé antagonisztikus okok miatt.

A szerzők egyrészt azt panaszolják, hogy érdekeik nem részesülnek kellő védelemben. - Ugyanakkor a tudományos kutatók, könyvtárosok és közalkalmazottak, különösképpen a fejlődő országokban, azt panaszolják, hogy a szerzői jog jelenlegi keretei tevékenységüket fékezik, akadályozzák. - Mindkét szembenálló érdekcsoport a szerzői jog revízióját sürgeti, csak hogy éppen ellenkező célzattal. Az első csoport az oltalom kiterjesztését, a másik csoport a használat lehetőségeinek bővítését igényli.

A szerzői jog a mű többszörözését alapvetően a szerző hozzájárulásától teszi függővé.

A személyes használat céljára azonban a szerző hozzájárulása nélkül is /kézi uton való vagy egyetlen példányban készülő/ reprodukció megengedettnek tekinthető. Hasonló a helyzet a könyvtárak számára végzett reprodukciónál, e tekintetben az 1957. évi angol törvény 7.§-a nyitott új korszakot a szerzői jogban. Ez a könyvtárakra és archivumokra külön szabályt állít fel: a könyvtári reprodukció három kategóriáját ismeri el. Ezek: folyóiratcikkek, közzétett művek részei és teljes művek - ha a másolás más könyvtár számára történik.

Az utóbbi években ugyanez a probléma nemzetközi síkon is egyre erőteljesebben jelentkezik, különösen a fejlődő országok igénylik e kérdés rendezését. Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény /1/ legutóbbi, 1967. évi stockholmi revíziója alkalmával olyan új rendelkezést vettek fel az egyezménybe, amely felhatalmazza a tagállamok nemzeti törvényhozását, hogy a szerzők jogai és a számunkra biztosított hasznosítási lehetőségek indokolatlan sérelme nélkül kivételt tehesse az egyezmény általános rendelkezései alól. A stockholmi diplomáciai konferencia határozatait tartalmazó külön jegyzőkönyv élesen rámutatott arra, hogy a fejlődő országok számára, kulturális és oktatási szükségleteik szempontjából a reprodukció jogának biztosítása mennyire fontos, és megoldásként a nem kizárólagos használati engedély intézményét /több felhasználó részére egyidejűleg adott engedély/ ajánlotta.

A fejlődő országok bizonyos szakembereinek véleménye szerint a Stockholmban kezdetét vett reformirányzat gyakorlati realizálása esetén új, másodlagos piacok nyílnak meg a fejlődő országokban a kultúra terjesztése, az irodalmi művek közzététele érdekében. Véleményük szerint alapvetően abból kell kiindulni, hogy e kérdés a fejlődő országok vonatkozásában lényegében gazdasági aspektusában jelentkezik /2/.

Egyes amerikai szakemberek ezzel szemben azt állítják, hogy a fejlődő országok tulajdonképpen a szerzői jog, illetve a szerzői jogdíjak szerepével kapcsolatban. Álláspontjukat azzal a meglepő indokkal támasztják alá, hogy a szerzői jogdíjak ténylegesen jóval kisebb terhet jelentenek, mint új oktatási intézmények létesítése, ezek berendezéseinek, felszereléseinek beszerzése. Minthogy e két költségem egybevetése nyilvánvalóan erőltetett, ezt az álláspontot a magam részéről nem tudom osztani.

A szerzői jog tényleges problematikája azonban - véleményünk szerint - a szerzői jog alapkonceptiója síkján jelentkezik.

Az egyik nézet szerint - ezt képviselik a fejlődő országok és a szocialista országok - a társadalomnak jogában áll a szerzői jogot korlátozni az oktatás, a társadalmi és kulturális fejlődés érdekében. Ezért ezek az országok a kényszerengedély széles körű alkalmazását javasolják.

A másik nézet szerint - és e nézet az uralkodó a fejlett kapitalista országokban - a kényszerlicencia széles körű elterjesztése a szerző személyiségi jogainak /ellenőrzési jog/, valamint vagyoni jogainak sérelmét jelenti, s így az alkotó-kedvet befolyásolja hátrányosan /3/.

E megfontolások alapján amerikai hivatalos körök kifejtették, hogy a fejlődő országokról szóló és a további reform számára iránymutató stockholmi külön jegyzőkönyv elfogadhatatlan az Amerikai Egyesült Államok számára. Hangsúlyozták azt is, hogy e jegyzőkönyv az oka annak, hogy Nagy-Britannia, Kanada és Ausztrália mégcsak alá sem irták a stockholmi egyezmény szövegét.

E körülmény érthető módon erőteljes negatív visszhangot váltott ki a fejlődő országokból. Ezért az Amerikai Egyesült Államok és India, annak megakadályozása érdekében, hogy e téren hosszú időre szóló, esetleg egy évszázadra elnyúló szakadás keletkezzék a fejlett és a fejlődő országok között, kezdeményezték az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény /4/ és a Berni Egyezmény együttes revízióját.

Erre az együttes revízióra a Párizsban 1971. július 5-24. között rendezett diplomáciai konferencián került sor. Ezen 60 ország vett részt, s további 30 ország küldött megfigyelőt, valamint nemzetközi és kormányközi szervezetek is képviseltették magukat.

A Berni Egyezmény stockholmi szövegét kiegészítő és a fejlődő országokra vonatkozó külön jegyzőkönyvet a diplomáciai konferencia - lényeges enyhítésekkel - az egyezmény függelékékként fogadta el. Ez tehát most már a Berni Egyezmény integráns részévé vált. Magától értetődik, hogy amennyire ezek az enyhítések kielégítették a fejlett kapitalista országok érdekeit, ugyanolyan mértékben elégedetlenséget váltottak ki a fejlődő országokból.

Az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény ennél valamivel tovább ment, itt maga az egyezmény szövege tartalmaz a fejlődő országokra vonatkozó rendelkezéseket. Ennek tulajdonítható, hogy a Párizsban felülvizs-

gált szöveget aláíró 26 ország közel fele fejlődő ország. A szocialista országok közül csak Magyarország és Jugoszlávia írták alá a felülvizsgált szöveget.

Az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény szövegében kifejezésre jutó és a fejlődő országok érdekében hozott új intézkedések a fordítási jognak az V. cikkben már meghatározott feltételei lényeges kiterjesztésére irányulnak. Ez gyakorlatilag a fejlődő országokról szóló három alcikk beiktatásával történt.

Az első alcikk annak meghatározását tartalmazza, hogy a további cikkben biztosított kedvezmények milyen feltételek fennforgása mellett vehetők igénybe, valamint utal arra, hogy a fejlődő országba tartozás minőségét az ENSZ közgyűlése által követett gyakorlatnak megfelelően kell megállapítani.

A második alcikk a fordítási jog vonatkozásában az általános érvényű és eddig is fennállott 7 éves türelmi időt a fejlődő országok vonatkozásában 3 esztendőre csökkenti, feltéve, hogy a fordítás egy vagy több fejlődő országban általánosan használt nyelvre történik, 1 esztendőre, feltéve, hogy a fordítás tájnyelvre történik. Hasonlóképpen a fordításokra irányadó általános érvényű rendelkezéseken túlmenő könnyítéseket vezet be ezen alcikk a fejlődő országok javára, arra az esetre, ha a szerzői jog jogosultját nem lehet megtalálni.

Ugyanakkor e rendelkezések a fejlődő országok számára biztosított kedvezményes kényszerengedély lehetőségét oktatási, tanulmányi és kutatási célokra korlátozzák, valamint tiltják a fordítás exportját. E kedvezményekre tekintettel a szakirodalomban, a fordításra vonatkozó általános érvényű rendelkezéseket "normal régime"-nek nevezik, a fejlődő országok számára biztosított kedvezményező intézkedéseket pedig "preferential régime"-nek.

A harmadik alcikk olyan művek fordítására biztosít a fejlődő országok számára kivételes elbánást, amelyek főként illusztrációkból állnak, valamint az audio-vizuális /rádió és televíziós/ művekre. Az illusztrációs művek, valamint az audio-vizuális művek tekintetében a fejlődő országok számára biztosított kivételes elbánás korlátja szintén az, hogy a fordítás csak oktatási, valamint szakemberképzési célokat szolgálhat, nem pedig kereskedelmi célokat.

Ugyanez az alcikk a kényszerengedélyt a fejlődő országban való 5 éven belüli közzététel hiányában teszi lehetővé, amely idő természet-tudományi, fizikai és technológiai tárgyú művek esetében 3 évre csökken. A kényszerengedély nem kizárólagos, át nem ruházható, a fejlődő országban szokásos vagy annál alacsonyabb áron értékesíthető és nem exportálható fordításra adható csak ki /5/:

A fordítási jog terén biztosított kompromisszum a fejlődő országok számára bizonyos előrelépést jelent ugyan, a fejlett ipari kapitalista országok és a fejlődő országok közötti, a szerzői jogra vonatkozó vita azonban továbbra sem tekinthető lezártnak. Véleményünk szerint a fejlett iparu kapitalista országoknak sokkal radikálisabb engedményeket kellene tenniük. Mindenesetre a szocialista országok kö-

vetkezatosan támogatják a fejlődő országoknak azokat a törekvéseit, amelyek arra irányulnak, hogy a nemzetközi szerzői jog korszerűsítése nagyobb mértékben figyelembe vegye ezek sajátos érdekeit is. Az elkövetkező évek vagy évtizedek adnak majd választ arra a kérdésre, hogy sikerült-e e vonatkozásban életképes és mindkét pólus igényét kielégítő megoldást találni, vagy valóban olyan szakadásra kerül sor a két világ között, amelynek áthidalására a mi életünkben már aligha lehet remény.

Vida Sándor

J E G Y Z E T E K

- /1/ A Magyarország vonatkozásában irányadó szöveg az 1931. évi XXIV.tvr.-el nyert kihirdetést.
- /2/ SHENTI, M.: Multiple reproduction processes and authors' rights. Impact. 1971. 3.sz. p.271-278. cikke alapján.
- /3/ SCHRADER, D.M.: Armageddon in international copyright: review of the Berne Convention, the Universal Convention and the present crisis in international copyright. Advances in Librarianship. New York - London. Seminar Press 1971. p.306-355. tanulmánya alapján.
- /4/ A Magyarország vonatkozásában irányadó szöveg az 1971. évi 4.tvr.-el nyert kihirdetést.
- /5/ DOCK, M.C.: The revised Universal Copyright Convention. UNESCO Chronicle. 1972. 5.sz. p.175-185. cikke alapján.

